

Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 3/2010

Selvitys etnisestä yhden- vertaisuudesta vankiloissa 2010

Helena Huhta
Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta

1.7.2010

Sisällysluettelo

1. Johdanto	2
2. Yhdenvertaisuuslaki ja -suunnitelma	3
3. Yhdenvertaisuus vankiloissa	3
3.1 Romanien ja maahanmuuttajien määrä vankiloissa	3
3.2 Asuminen.....	5
3.3 Osallistuminen toimintaan.....	5
3.4 Informointi.....	6
3.5 Uskontokuntien edustajien vierailut vankilassa	7
3.6 Tulkkien käyttö.....	7
3.7 Vähemmistövastaavat ja yhteistyö romani- ja maahanmuuttaja-järjestöjen kanssa	7
3.8 Erytistarpeiden huomiointi.....	8
3.9 Etniset vähemmistöt henkilökunnassa ja henkilökunnan asenteet	8
3.10 Koulutuksen tarve	9
3.11 Muutokset viimeisen viiden vuoden aikana	9
3.12 Yhdenvertaisuussuunnitelman kehittäminen	10
3.13 Pohdintaa vankiloiden vastauksiin liittyen	10
4. Arviointikeskukset	14
5. Rikosseuraamusalueet	16
5.1 Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vastaus	16
5.2 Yhteenveto Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vastauksista	19
6. Lopuksi	19
Lähdeluettelo:.....	21
Liite 1. Vankiloiden johtajille/apulaisjohtajille lähetetty kysely.....	22
Liite 2. Kysely arviointikeskusten johtajille.	24
Liite 3. Kysely rikosseuraamusalueiden johtajille.	25
Liite 4. "Romanien asema ja olosuhteet vankiloissa sekä yhdyskuntaseuraamusten suorittajina" -raportin toimenpide-ehdotukset.	27

1. Johdanto

Rikosseuraamuslaitos valmisteli yhdenvertaisuuslain (21/2004) velvoittamana rikosseuraamusalaa koskevan yhdenvertaisuussuunnitelman vuonna 2006. Sitä varten tehtiin vankiloihin kysely erityisryhmien asemasta ja tilanteesta verrattuna vankiloiden valtaväestöön. Yhdenvertaisuussuunnitelman käyttöönottamista perättiin vuoden 2008 selvityksessä. Vankiloiden johtajilta kysyttiin: onko yhdenvertaisuussuunnitelmaa käsitelty vankilassa, mitä on päätetty, mitä asioita on yritetty viedä käytäntöön ja mikä oli tuolloin tilanne yhdenvertaisuuden suhteen. Vuotta myöhemmin vankiloilta kysyttiin etnisten vähemmistöjen asumisolosta ja osallistumisesta toimintoihin.

Käsillä oleva selvitys käsittelee laajemmin yhdenvertaisuuden toteutumista etnisten vähemmistöryhmien kohdalla. Selvityksen kohteena ovat Suomen romanit ja maahanmuuttajat. Kyselyssä ja raportissa käytetään käsitettä maahanmuuttaja, jolla tässä viitataan kaikkiin ulkomaalaistaustaisiin vankeihin, niin maahanmuuttajiin (kotipaikka Suomessa), toisen polven maahanmuuttajiin (tunnistettavat sellaiset), kuin ulkomaalaisiinkin (eivät asuneet Suomessa ennen tuomiotaan). Sekä maahanmuuttajaksi että romaniksi luokittelu on arvionvaraista. Romanien kohdalla tämä johtuu siitä, että etnisyyden tilastoiminen on Suomessa laitonta ja maahanmuuttajien kohdalla siitä, että vankeinhoidossa tilastointi tapahtuu kattavasti ainoastaan kansalaisuuden perusteella. Erityisesti toisen polven maahanmuuttajiksi tunnustetaan yleensä vain ulkonäöltään poikkeavat ja suomenkieltä taitamattomat henkilöt.

Selvitys koostuu kolmesta kyselystä. Kaikkiin Suomen vankiloihin lähetettiin kysely, joka koski etnisten vähemmistöjen konkreettisia olosuhteita, kuten asumisjärjestelyjä, toimintoihin osallistumista, kielitaidottomuuden huomioimista, henkilökunnan koulutustarvetta ja asenteita. Kyselyyn vastasi vankilan johtaja tai apulaisjohtaja. (Vankiloiden kysely liitteenä 1)

Toinen kysely lähetettiin Arviointikeskusten johtajille. Siinä kysyttiin, miten rangaistusajan suunnitelmissa on otettu huomioon romanien ja maahanmuuttajien tarpeet ja riskit. Kysyttiin myös, miten yhdenvertaisuussuunnitelmaa on pyritty edistämään ja miten siinä on onnistuttu. Kolmanneksi pyydettiin näkemystä siihen, miten yhdenvertaisuussuunnitelmaa pitäisi kehittää niin, että se ottaisi huomioon myös yhdyskuntaseuraamustyön. (Arviointikeskusten kysely liitteenä 2)

Kolmas kysely osoitettiin Rikosseuraamusalueiden johtajille. Heiltä pyydettiin selvitystä siitä, onko yhdenvertaisuussuunnitelman eri toimintaehdotuksia pyritty edistämään ja jos on, niin miten. Myös heiltä toivottiin ehdotuksia siihen, miten yhdenvertaisuussuunnitelmassa tulisi huomioida yhdyskuntaseuraamustyö. (Rikosseuraamusalueiden kysely liitteenä 3)

2. Yhdenvertaisuuslaki ja -suunnitelma

Tammikuussa 2004 astui voimaan yhdenvertaisuuslaki, jonka tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuuden toteutumista ja tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa lain soveltamisalaan kuuluvissa syrjintätilanteissa. (Finlex 2004/21 § 1) Laki velvoittaa viranomaisia edistämään yhdenvertaisuutta tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Viranomaisten velvollisuudeksi katsotaan kaikkien sellaisten olosuhteiden muuttaminen, jotka estävät yhdenvertaisuuden toteutumista. Tämän lisäksi viranomaisten odotetaan laativan etnistä yhdenvertaisuutta koskeva suunnitelma, jotta edellä mainitut tavoitteet toteutuisivat. (Finlex 2004/21 § 4)

Vuoden 2006 maaliskuussa Rikosseuraamuslaitos esitteli yhdenvertaisuussuunnitelman, joka koskee koko rikosseuraamusalaa. Suunnitelman tavoitteena on erilaisuuden hyväksyminen ja huomioon ottaminen niin vankien kuin henkilökunnankin parissa. Syrjinnän tunnistaminen ja ennaltaehkäisy nähdään ehdoksi yhdenvertaisuuden toteutumiselle. Yhdenvertaisuusvaatimus on lisäksi valtavirtaistettava niin, että se huomioidaan kaikessa vankeinhoitolaitoksen toiminnassa. (Yhdenvertaisuussuunnitelma s. 1) Yhdenvertaisuussuunnitelmassa päädytään antamaan 13 toimenpide-ehdotusta (ks. liite 3), jotka antavat suuntaviivat myös tälle selvitykselle.

3. Yhdenvertaisuus vankiloissa

Vankiloihin lähetetyllä kyselyllä on ollut tarkoitus kartoittaa laajasti etnisiin vähemmistöihin kuuluvien vankien olosuhteita. Tärkeimpiä kysymyksiä ovat asumisjärjestelyt ja mahdollisuudet osallistua työ- ja kuntouttavaan toimintaan. Yhdenvertaisuussuunnitelmassa on pyritty irrottautumaan uusliberalistisesta toiminta-ajatuksesta, jossa yhdenvertaisuus nähdään toteutuvan kohtelemalla kaikkia tasapäisesti. Jokaisella vangilla on omat erityistarpeensa, jotka on huomioitava vankeusaikana. Tästä näkökulmasta katsottuna on perusteltua korostaa romaniopetuksen ja maahanmuuttajille tarkoitetun kieliopetuksen tärkeyttä. Näiden asioiden lisäksi selvitettiin mm. tulkkien käyttöä, henkilökunnan asenteita ja kielitaidottomien huomioimista ohjeissa ja ilmoituksissa. Kysymykset ovat tarkemmin nähtävillä liitteessä 1. Suomen 29 vankilasta kaikki vastasivat kyselyyn. Vastaajina oli 15 vankilasta apulaisjohtaja, 12 vankilasta johtaja ja kahdessa tapauksessa vastaaja oli joku muu henkilökuntaan kuuluva.

3.1 Romanien ja maahanmuuttajien määrä vankiloissa

Kyselyn aluksi selvitettiin kussakin vankilassa tällä hetkellä olevien romaneiden ja maahanmuuttajien määrä. Tieto on kiinnostava siksi, että vankitietojärjestelmä ei anna tästä täsmällistä tietoa.

Suomessa etnisen taustan kirjaaminen rekistereihin on kiellettyä. Siksi romanien määrästä Suomen vankiloissa on olemassa ainoastaan arvionvaraista tietoa, jota

kerätään silloin tällöin kyselyillä. Vuonna 2003 tehdyssä romanivankien asemaa ja olosuhteita kartoittaneessa selvityksessä romanivankeja arvioitiin olevan 120-140. Vuonna 2009 selvitettiin omasta pyynnöstä erillään muista asuvien romani- ja ulkomaalaisvankien määrä. Tuolloin romanien määräksi arvioitiin 199 ja ulkomaalaisten määräksi 360. Käsillä olevan selvityksen aikaan kesäkuussa 2010 romaneja arvioitiin olevan täsmälleen yhtä monta kuin vuotta aikaisemmin, eli 199. Toisin sanoen romanien määrä on kasvanut huomattavasti vuosien 2003 ja 2009 välillä, mutta sen jälkeen pysynyt vuoden samana. On muistettava, että luvuissa on kyse poikkileikkaustiedoista. Vuoden keskivankiluvuissa voi silti olla eroja.

Maahanmuuttajien määrän selvittäminen oli kiinnostavaa siksi, että vankitietojärjestelmä antaa kattavaa tietoa ainoastaan kansalaisuudesta. Tämä sulkee ulkopuolelle toisen polven maahanmuuttajat ja muut sellaiset maahanmuuttajat, jotka ovat saaneet Suomen kansalaisuuden. Vankitietojärjestelmän mukaan ulkomaalaisten vankien määrä on kasvanut 1993-2009 48 vangista 370 vankiin. Ulkomaalaisvankien määrän kasvu on ollut pidemmällä aikavälillä lineaarista, mutta esimerkiksi vuosina 2002-2005 määrä laski muutamalla vangilla joka vuosi. Vuosina 2008-2009 määrä hypähti 325 vangista 370 vankiin. Vuonna 2009 vankiloihin lähetetyn kyselyn mukaan ulkomaalaisia vankeja oli kesäkuussa 360 (poikkileikkaustieto samalta kuukaudelta, kuin tämän kyselyn tiedot).

Nyt käsillä olevan kyselyn mukaan maahanmuuttajia (laajempi käsite kuin ulkomaalainen) oli vankiloissa vastaushetkellä yhteensä 363. Tämä on yllättävää. Näyttäisi siltä, että toisen polven maahanmuuttajien ja kansalaisuuden saaneita maahanmuuttajia ei juuri ole vankiloissa tai sitten ulkomaalaisten määrä on vähentynyt viime vuodesta. Maahanmuuttajien määrän ilmoittamiseen liittyy ongelmia, joihin palaan pohdintaluvussa 3.12.

Romanit ja maahanmuuttajat eivät sijoittuneet tasaisesti Suomen 29 vankilaan. Sellaisia vankiloita, joissa romaneja ja maahanmuuttajia oli yhteensä enemmän kuin kymmenen, oli 13. Romaneja oli kaikissa paitsi kahdessa vankilassa. Eniten heitä oli Helsingin vankilassa (25 vankia). Hämeenlinnassa oli 18, Keravan suljetussa vankilassa 16 ja Kylmäkoskella ja Satakunnassa molemmissa 15 romanivankia. Yleisesti ottaen romanivankeja oli eniten Etelä- ja Länsi-Suomen suuremmissa vankiloissa. Avolaitoksissa heitä oli yhteensä 63 eli 31,6 prosenttia kaikista romanivangeista. Tämä noudattaa samaa linjaa kaikkien vankien avovankila-sijoitusten kanssa. Vuonna 2009 kaikista vangeista oli avovankilassa 32 %.

Maahanmuuttajavangit asuttavat pääasiassa Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankiloita. Eniten heitä on Vantaan tutkintavankilassa (74), Helsingin vankilassa (60) ja Jokelassa (39). Länsi-Suomen rikosseuraamusalueella maahanmuuttajia oli jo selvästi vähemmän lukuun ottamatta Turun vankilaa, jossa heitä oli 45. Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella maahanmuuttajavankeja oli yhteensä 33. Koko Suomessa vankiloita, joissa maahanmuuttajia oli kymmenen tai enemmän, oli 12. Kahdeksassa vankilassa heitä ei ollut vastaushetkellä ainuttakaan. Avovankiloissa maahanmuuttajavangeista oli 14 prosenttia. Tämä on alle puolet prosenttiosuudesta, joka kaikista vangeista tai romaneista on avovankiloissa.

3.2 Asuminen

Vankiloista kahdessakymmenessä kaikki romanit asuivat normaaliosastoilla muiden vankien kanssa. Kuudessa vankilassa osa heistä oli asutettuna suljetuille osastoille. Yhteensä suljetulle osastolle oli asutettu 19 romanivankia, mikä vastaa noin kymmentä prosenttia kaikista romanivangeista. Turussa suljetuille osastoille asutettuja romaneja oli prosentuaalisesti tarkastellen eniten; lähes puolet romanivangeista. Syitä suljetulle osastolle sijoittamiseen oli useita. Yleisimpiä niistä olivat romanisukujen väliset ristiriidat ja toisten vankien pelkääminen. Muita syitä olivat oikeuden määräämä eristys tutkinnan vuoksi, kykenemättömyys ryhmätoimintaan, uhkaava tai muita häiritsevä käytös sekä huumausaineiden kauppaaminen vankilassa. Yhdessä vankilassa romani asui suljetulla osastolla liikuntarajoitteisuutensa vuoksi.

Viidessätoista vankilassa kaikki maahanmuuttajat oli asutettu normaaliosastoille. Suljetuilla osastoilla maahanmuuttajia oli yhteensä 53 seitsemässä eri vankilassa. Tämä tarkoittaa 14,6 prosenttia kaikista maahanmuuttajavangeista. Yleisimmät syyt suljetulle osastolle sijoittamiseen olivat pelkääminen, rikoksen laatu ja erilläänpitomääräykset.

Yhdessäkään vankilassa ei ollut omia osastoja maahanmuuttajia tai romaneja varten. Samoihin selleihin heitä oli asutettu kuitenkin useassa vankilassa. Valtaosa vastaajista näki, että romani- ja maahanmuuttajavankien asuttamisessa oli erityishuomioitavia asioita. Yleisintä oli juuri romanien ja maahanmuuttajien asuttaminen keskenään samoihin selleihin tai parakkeihin. Tähän ratkaisuun oli päädytty vankien omien toivomusten vuoksi. Vankien toiveiden kuulemisella pyrittiin muutenkin vähentämään kulttuurisia yhteentörmäyksiä. Yhdestä vankilasta kerrottiin, että rasistisiin rikoksiin syyllistyneitä vankeja ei mielellään laiteta maahanmuuttajien kanssa samoihin asutustiloihin. Romanien kohdalla seitsemän vastaajaa mainitsi vankilassaan huomioitavan sukujen väliset riidat ja viidestä vankilasta kerrottiin, että huomioon otetaan romanien tavat liittyen ikään. Toisin sanoen eri sukupolvea edustavia romaneja ei laiteta samoihin selleihin ja vanhemmat asutetaan kerroksissa nuorempien yläpuolelle.

Maahanmuuttajien ja romanien palauttaminen avovankilasta suljettuun vankilaan rasististen kahnauksen vuoksi on vastaajien mukaan erittäin harvinaista. Kolmesta vankilasta kerrotaan näin käyneen. Suomenlinnan avovankilasta kerrotaan näin tapahtuvan "silloin tällöin". Suomenlinnassa ongelmana ovat erityisesti jengiläiset, jotka painostavat romaneja "käskyläisikseen". Suomenlinnan avovankilasta toivotaan, että jengiläisiä ei tästä syystä sijoitettaisi avolaitoksiin.

3.3 Osallistuminen toimintaan

Lähes kaikki vankilat (25) ilmoittivat, että romanit voivat osallistua vankilan järjestämään toimintaan siinä missä muutkin vangit. Sukevalla romanit ja maahanmuuttajat eivät voi osallistua normaaliosastoilla toimintaan pelkäämisen vuoksi. Ylitornion avovankilasta kerrottiin, että romaneille on vaikeaa löytää työtä vähäisen työkokemuksen ja heikon työkyvyn vuoksi. Maahanmuuttajat voivat

vastaajien mukaan osallistua normaaliin toimintaan muiden kanssa 22 vankilassa. Kaksi vankilaa kertoi kielitaidon voivan olla esteenä joihinkin toimintoihin osallistumiseen.

Järjestettyjen toimintojen määrä vaihteli paljon suljetuilla osastoilla (seitsemässä vankilassa), joilla romaneja ja maahanmuuttajia oli sijoitettuina. Kolmessa vankilassa suljetuilta osastoilta oli mahdollisuus ainoastaan tunnin ulkoiluun päivässä. Tämän lisäksi saattoi olla mahdollisuus itsenäiseen selliopiskeluun. Työtoimintaan oli mahdollista osallistua kolmen vankilan ja opiskeluun viiden vankilan suljetuilla osastoilla. Kuntoutusohjelmiin pääsyn mainitsi kaksi vankilaa. Sukevan suljetulla osastolla oli menossa virikekurssi, johon osallistutaan neljä kokonaista päivää viikossa.

Erillistä romaniopetusta järjestettiin vastaushetkellä kolmessa vankilassa, kahdessa perusopetusta ja yhdessä romanikielen ja -kulttuurin opetusta. Näiden kolmen lisäksi yhdeksässä vankilassa oli järjestetty jonkinlaista romaniopetusta vuonna 2005 tai sen jälkeen. Kolmesta vankilasta kerrottiin, että opetus oli järjestetty opetushallituksen myöntämällä rahoituksella, joka on sittemmin päätynyt. Neljässä vankilassa romaneiden opettajana toiminut henkilö oli itse romanitaustainen. Eräässä vastauksessa kysyttiin, miksi romanikieltä ja -kulttuuria pitäisi ylipäänsä opettaa. Tähän kysymykseen palataan pohdintaluvussa 3.12.

Maahanmuuttajien kielikoulutusta oli kyselyajankohtana tarjolla kolmessa vankilassa. Näistä yksi oli järjestänyt vangille mahdollisuuden opiskella opintoluvalla aikuisopistossa. Yhteensä yhdeksässä vankilassa kieliovetusta on järjestetty jossain vaiheessa. Monissa vankiloissa maahanmuuttajia on ollut vähän, he ovat puhuneet hyvin suomea, tai heidän taustansa erilaisuus on vaikeuttanut kurssien järjestämistä. Huomiolle pantavaa on kuitenkin, ettei kieliovetusta ollut vankiloissa, joissa maahanmuuttajavankeja on eniten. Näitä ovat Helsingin (60), Vantaan (74), Jokelan (39) ja Turun vankilat (45). Vaikka Vantaan vankila on tutkintavankila, voitaisiin pohtia, olisiko siellä mielekästä järjestää jatkuvana esimerkiksi suomenkielen keskustelukurssia tai lyhyellä kierrolla toimivaa alkeiskurssia.

Mikäli vankila-aikaa haluttaisiin käyttää enemmän hyödyksi maahanmuuttajien kotouttamisessa, olisi kielenopetus yksi ilmeisimpiä panostuskohteita.

3.4 Informointi

Vankiloiden esitteet olivat tarjolla suurimmassa osassa vankiloita (23) kotimaisten kielten lisäksi vähintään kahdella muulla kielellä. Viidessätoista vankilassa esitteet olivat kahdella ulkomaisella kielellä ja kahdeksassa vankilassa vähintään kolmella ulkomaisella kielellä. Vantaan vankilassa esitteitä oli tarjolla 11 eri kielellä. Yleisimmät käänöskielet olivat englanti, venäjä ja viro. Pääsääntöisesti vankiloista, joissa oli paljon maahanmuuttajia, löytyi esitteitä myös usealla kielellä. Poikkeus oli Keravan avovankila, jossa maahanmuuttajia oli vastaushetkellä 16, mutta esitteitä ainoastaan kotimaisilla kielillä.

Ilmoitustaulujen ilmoituksia oli esitteitä harvemmin käännetty ulkomaisille kielille. Monissa vankiloissa eri kielillä informointi ei ollut tarpeellista, koska maahanmuuttajia ei ollut tai he osasivat riittävästi suomea. Toisaalta myös esimerkiksi Helsingin, Jokelan ja Riihimäen vankiloissa, joissa oli huomattava määrä maahanmuuttajia, oli ilmoitustaulujen informointi ainoastaan suomeksi. Yhdellä ulkomaisella kielellä ilmoitustaulujen informointi tapahtuu yhdessä vankilassa, kahdella kielellä viidessä vankilassa ja useammilla kielillä kolmessa vankilassa.

3.5 Uskontokuntien edustajien vierailut vankilassa

Kaikissa vankiloissa vierailee vähintäänkin evankelisluterilaisen seurakunnan edustajia. Joissakin vankiloissa vierailevia uskonnollisia ryhmittymiä voi olla vastausten mukaan jopa yli kymmenen. Yleisimpiä vierailijoita ovat luterilaisen kirkon herätysliikkeet. Maahanmuuttajaryhmiemme näkökulmasta katsottuna suosituimmat uskonnot voisivat olla ortodoksisuus (venäläiset ja virolaiset), katolilaisuus (kristillinen Afrikka) ja islam (Lähi-Itä ja islamilainen Afrikka). Ortodoksikirkon edustajia oli vierailut yhdessätoista vankilassa, katolisen seurakunnan edustaja kahdessa ja imaami kahdeksassa vankilassa. Imaami tosin ei käynyt säännöllisesti yhdessäkään vankilassa, vaan tuli tapaamaan vankeja vastaajien sanoin "pyydettyä" tai "tarvittaessa".

3.6 Tulkkien käyttö

Ulkopuolista tulkkipalvelua oli käytetty virallisissa asioissa kaikissa paitsi kolmessa vankilassa. Useimmissa vankiloissa käyttö oli satunnaista ja käyttökertoja oli muutamia vuoden aikana. Kuudessa vankilassa ulkopuolista tulkkia käytettiin useampia kertoja kuukaudessa. Kolmesta vankilasta vastataan, että ulkopuolista tulkkia käytetään "tarvittaessa" tai "aina tarvittaessa". Ulkopuolisen tulkin käyttäminen ei ole pelkästään kiinni maahanmuuttajavankien määrästä. Esimerkiksi Hämeenlinnan vankilassa, jossa oli vastaushetkellä 12 maahanmuuttajaa, ulkopuolista tulkkia ilmoitettiin käytettävän noin kymmenen kertaa kuukaudessa. Turun vankilassa, jossa maahanmuuttajia oli 45, ulkopuolista tulkkia hyödynnettiin 2-3 kertaa kuukaudessa.

Henkilökunnan käyttäminen virallisten asioiden tulkkauksessa oli yleisempää. Toista vankia oli käytetty tulkkina virallisissa asioissa kahdeksassa vankilassa. Niistä viisi ilmoitti toimivansa näin vain harvoin ja mahdollisuuksien mukaan välttävän tällaista tilannetta. Yhdessä vankilassa vankitulkin käyttö virallisissa asioissa oli säännönmukaista.

3.7 Vähemmistövastaavat ja yhteistyö romani- ja maahanmuuttaja-järjestöjen kanssa

Kylmäkoski oli ainoa vankila, jossa oli nimetty henkilö vastaamaan vankilan romani- ja/tai maahanmuuttaja-asioista. Tämä henkilö oli vankilan apulaisjohtaja. Toisesta

vankilasta kerrottiin, että etnisistä vähemmistöistä vastaavaa henkilöä ei ollut "tällä hetkellä", mikä antaisi ymmärtää, että sellainen on kuitenkin aiemmin ollut tai suunnitelmissa olisi vastuutehtävän perustaminen.

Vaikka vankiloissa pääosin ei ollut nimettyä etnisten vähemmistöjen asioista vastaavia henkilöitä, olivat eri työntekijät yhdeksässä vankilassa olleet yhteistyössä romanijärjestöjen kanssa. Vankilan puolesta yhteistyötä oli tehnyt erityishenkilökunta ja toisena osapuolena olivat olleet Romano Missio, Romaniasiamies ja Romaniasian neuvottelukunta. Yhteistyön muodoiksi nimettiin verkostoyhteistyö, projektit, infotilaisuus ja yhteistyökokoukset. Maahanmuuttajajärjestöjen kanssa vankilat eivät olleet tehneet yhteistyötä.

3.8 Erityistarpeiden huomiointi

Vankiloilta kysyttiin, onko heillä ollut joitain käytäntöjä aiemmin mainittujen lisäksi, joilla on pyritty vastaamaan romani- ja maahanmuuttajavankien erityistarpeisiin. Vastaajista seitsemän korosti, että ko. vankiryhmien erityistarpeet on arvioitu yksilöllisesti ja tapauskohtaisesti, kuten muidenkin vankien kohdalla.

Kuusi vastaajaa kirjasi tapoja, joilla romanit ja maahanmuuttajat oli huomioitu vankilassa ryhmänä. Tässä yhteydessä nousi vielä uudestaan esille romanien kulttuuriset säännöt liittyen ikään. Muun muassa nuorempiin sukupolviin kuuluvia romaneja oli pyritty asuttamaan vanhempia sukupolvia alempiin kerroksiin. Yhdessä vastauksessa mainittiin myös romanihautajaisiin liittyvät yövalvojat ja hautajaisten jälkeinen muistotilaisuus, jotka oli pyritty ottamaan huomioon poistumislupia käsiteltäessä.

Maahanmuuttajien kohdalla erityishuomio kiinnittyi kieleen ja uskontoon. Uskonnollisten (erit. islamin) sääntöjen mukaan eläminen oli mahdollistettu ruokailuajankohden tiedostamisella, uskonnollisilla ruokavalioidella ja ruokailujärjestelyillä ramadanin aikaan. Vieraskielisille oli hankittu kirjastoon luettavaa. Yhdestä vankilasta yleisemmällä tasolla vastattiin, että henkilökunta pyrkii työskentelemään ja elämään romanien ja maahanmuuttajien kulttuureja kunnioittaen.

3.9 Etniset vähemmistöt henkilökunnassa ja henkilökunnan asenteet

Maahanmuuttajataustaisia henkilöitä oli töissä kymmenessä vankilassa. Pääasiassa he olivat virolaisia, mutta mukana oli myös venäläisiä, sekä latvialainen, kosovolainen ja marokkolainen työntekijä. Romanityöntekijä oli ainoastaan yhdessä vankilassa, jossa kyseinen henkilö toimi lastensuojeluyksikön palveluntuottajan työsopimussuhteessa.

Vankiloiden johtajien/apulaisjohtajien piti arvioida, ilmeneekö henkilökunnan puheissa rasistisia asenteita ja näkyvätkö asenteet työssä vankien kanssa. 21 vankilasta vastattiin, ettei tällaisia asenteita ole esiintynyt henkilökunnan puheissa. Eräs vastaajista toteaa, että rasistisia asenteita todennäköisesti on, jos

rasismiksi lasketaan puhe, jossa romanit tai maahanmuuttajat määritellään ryhmänä joksikin negatiiviseksi. Tämän vankilan lisäksi kuudesta vankilasta vastataan, että rassistisia asenteita on olemassa piiloisesti, tai että ne näkyvät henkilökunnan välisissä puheissa, mutta eivät ole siirtyneet työhön.

Neljässä vankilassa henkilökunnan rassistisiin puheisiin on puututtu. Monista muista vankiloista vakuutetaan, että mikäli rassistisia tapauksia tulee johdon tietoon, niin niihin puututaan.

3.10 Koulutuksen tarve

Sosiaali- ja terveysministeriö on kerännyt tietoa romanien kanssa työskentelystä kirjaseen nimeltä "Opas romanien kanssa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille". Vastaajilta kysyttiin, onko tämä opas riittävä tietolähde romanien kanssa työskentelyyn. Heiltä kysyttiin myös, minkälaista koulutusta ja informaatiota he kokevat henkilökunnan tarvitsevan romani- ja maahanmuuttaja-asioihin liittyen.

Useissa vastauksissa kerrottiin, että vankiloilla on paljon kokemusta romanivankien kanssa työskentelemisestä ja tietoa kulttuurista ja tavoista on kerääntynyt ajan saatossa. Yllä mainittua opasta pidettiin hyvänä, ja moni pitää sitä riittävänä tietolähteenä. Kylmäkoskella romanikulttuurin ymmärtämisen syventämiseksi on suunniteltu tilaisuutta, jossa romanijärjestöjen edustajat tulevat kertomaan henkilökunnalle kulttuuristaan. Tieto ja koulutus erityisesti maahanmuuttajien kulttuureista toivotettiin monessa (8) vastauksessa tervetulleeksi. Lisäkoulutuksen muodoiksi ehdotetaan peruskoulutukseen panostamista ja monikulttuurisuuspäivien järjestämistä.

Yksi vastaaja kiinnitti huomion monipuolisen kielitaidon tarpeellisuuteen maahanmuuttajien kanssa työskennellessä. Tämän voisi ottaa huomioon vankeinhoidon koulutukseen rekrytoitaessa.

3.11 Muutokset viimeisen viiden vuoden aikana

Neljästatoista (/29) vankilasta vastattiin, ettei romanien ja maahanmuuttajien suhteen ollut tapahtunut erityisiä muutoksia viimeisen viiden vuoden aikana. Muissa vankiloissa muutoksia oli ilmennyt. Kolme vankilaa ilmoitti, että romanien määrä oli kasvanut, joskin yhdessä vankilassa heidän määränsä oli päinvastoin vähentynyt. Maahanmuuttajien määrän ilmoitettiin kasvaneen seitsemässä vankilassa. Lisäksi maahanmuuttajat olivat lähtöisin useammista maista kuin aikaisemmin.

Etnisten vähemmistöjen olosuhteet vankiloissa olivat muuttuneet toisaalla parempaan, toisaalla huonompaan suuntaan. Esimerkiksi Sukevan suljetuilla osastoilla asuvat romanit ja maahanmuuttajat olivat voineet osallistua virikekurssille neljänä päivänä viikossa. Myös Satakunnasta vastattiin tilanteen parantuneen romanien ja maahanmuuttajien suhteen. Toisaalta Jokelassa jännitteet maahanmuuttajien kesken olivat lisääntyneet, Mikkelissä metallipajan

sulkeminen oli huonontanut venäläisten vankien työmahdollisuuksia ja Suomenlinnassa oli huomattu romanien ja maahanmuuttajien olevan alttiita järjestäytyneen rikollisuuden hyväksikäytölle. Lisäksi pelättiin, että maahanmuuttajavankien lisääntyminen kärjistyy tulevaisuudessa valtaväestön ja maahanmuuttajien väliseksi yhteenotoiksi.

3.12 Yhdenvertaisuussuunnitelman kehittäminen

Lopuksi vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa siihen, miten yhdenvertaisuussuunnitelmaa tulisi kehittää. Suunnitelma sai kritiikkiä siitä, että sen "lähtökohta on osittain vanhanaikainen lähtiessään liikkeelle vangin etnisen taustan korostamisesta ja erillisiin toimiin panostamisesta". Tämän näkemyksen mukaan "vankien eriyttämien kulttuurisen ja etnisen taustan takia tukee vangin syrjäytymistä myös yhteiskunnassa".

Toinen kritiikki koski sitä, että asioiden pelkkä suunnittelu ei riitä. Suunnittelun sijaan olisi hyvä tiedottaa eri yksiköiden hyvistä kokemuksista ja käytännöistä sekä ulkopuolisten tahojen kanssa toteutetuista projekteista. Ehdotettiin, että etnisestä yhdenvertaisuudesta tehtäisiin laajempi tutkimus, jotta saataisiin esille asioita, joita tulisi kehittää. Yhdenvertaisuussuunnitelman toivottiin olevan myös mahdollisimman käytännönläheinen.

Yhdenvertaisuuden edistämisen kannalta pidettiin tärkeänä romanien ja maahanmuuttajien integroimista normaaleihin toimintoihin. Käännöksiä vankiloiden oppaista olisi kustannustehokkaampaa teettää yhdessä kuin jokaisessa vankilassa erikseen. Kieliryhmät tulisi huomioida myös kirjastoissa, joihin pitäisi hankkia luettavaa monilla kielillä. Lisäksi kieliopetus tulisi erään vastaajan mukaan keskittää joihinkin vankiloihin.

3.13 Pohdintaa vankiloiden vastauksiin liittyen

Yhdenvertaisuus on toimintaperiaate ja toiminnan tavoite, jota yksikään vastaajista ei kyseenalaistanut. Eroja onkin enemmän siinä, mikä nähdään yhdenvertaisuudeksi ja miten tähän tavoitteeseen uskotaan päästävän. Useimpien vastausten mukaan toiminnan mallina on universalistinen ajattelu, eli kaikkien kohtelu samalla tavalla. On myös yleisesti tiedostettu, että tämä ei vielä riitä. Kaikilla ei ole samanlaisia edellytyksiä pärjätä tasapäistetyissä olosuhteissa. Ihmisten taustat, kuten tässä etninen alkuperä, tuo mukanaan erityisiä muista poikkeavia vahvuuksia, heikkouksia ja tarpeita. Tästä syystä universalistiseen ajatteluun on lisätty yksilöllisten tarpeiden huomioiminen. Tämä ajattelu on yhteneväistä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön linjausten kanssa. Vankeinhoitolaitoksen periaateohjelman (1999, s.4) viidestä periaatteesta yksi on "Yksilöllisyys ja yksilön vastuullisuus". Sen mukaan tuomion "täytäntöönpanossa otetaan huomioon tuomitun tilanne ja henkilökohtaiset tarpeet".

Maahanmuuttajat ja romanit nähdään siis tässä yhteydessä enemmän yksilöinä erityistarpeineen, kuin ryhminä, joita yhdistävät samantyyppiset haasteet ja

tarpeet. Syynä on erityisesti etnisten ryhmien pirstaleisuus. Yhdenvertaisuussuunnitelman henki lisää kuitenkin vielä tämän kolmannen periaatteen universaaliuteen ja yksilöllisyyteen. Vanki on siis samanarvoinen muiden kanssa, yksilöllinen tarpeineen ja osa erityishuomioitavaa ryhmää. Ryhmiä yhdistävät tarpeet voidaan ottaa vankeinhoidossa huomioon rakenteellisella ja periaatteellisella tasolla sen sijaan, että niitä pohdittaisiin erikseen jokaisen yksittäistapauksen kohdalla. Tästä on kyse heikommassa asemassa olevien ryhmien huomioimisessa. Yhteisten tarpeiden takana ovat yhteiset syyt ja ne voidaan ratkaista yhteneväisillä ratkaisuilla, jotka viimekädessä takaavat ja varmistavat yhdenvertaisuuden muiden kanssa.

Maahanmuuttajien määrästä:

Tässä selvityksessä oli tarkoitus kartoittaa maahanmuuttajien määrää Suomen vankiloissa. Vankilukuilmoituksista voidaan erottaa ne henkilöt, joilla on jonkun muun maan kuin Suomen kansalaisuus. Tästä joukosta jää kuitenkin pois toisen polven maahanmuuttajat, joilla on Suomen kansalaisuus automaattisesti ja ne maahanmuuttajat, jotka ovat hankkineet Suomen kansalaisuuden oleskeltuaan tarpeeksi kauan maassa. Yksi tämän kyselyn tarkoituksista oli päästä kiinni tietoon kaikkien edellä mainittuihin ryhmiin kuuluvien vankien määrästä. Kesäkuun (2010) vankilukutilastoa ja vastauksia vertailtaessa on myönnettävä, ettei tässä olla onnistuttu. 17 vankilaa ilmoitti maahanmuuttajiensa määrän pienemmäksi, kuin ulkomaalaisten määrä oli vankilukuilmoituksen mukaan. Tästä johtuen selvityksen tilastollisia lukuja voi pitää vain suuntaa antavia.

Viisi vankilaa on arvioinut maahanmuuttajien määrän kesäkuussa 11-27 prosenttia suuremmaksi kuin vankilukuilmoitus samalta kuukaudesta ilmoittaa ulkomaan kansalaisten määräksi. Viiden vastauksen perusteella on kuitenkin vaarallista lähteä tekemään yleistyksiä.

Asuttamisesta:

Kuten edellä todettiin, selvityksen tilastolliset johtopäätökset ovat vain suuntaa-antavia. Saatujen lukujen mukaan maahanmuuttajat (14,6 %) asuvat useammin suljetuilla osastoilla kuin romanit (9,5 %). Romanien siirtäminen tavallisilta osastoilta suljetuille johtui usein romanien keskinäisistä väistämivelvollisuuksista. Näyttäisi siis siltä, että maahanmuuttajat kokevat enemmän painostusta valtaväestön suunnalta, kuin romanit (Ks. myös Ruckenstein & Teppo 2005, 81). Toinen syy eroihin voi olla, että romaneihin on vankiloissa totuttu ja romanit itse ovat tottuneet vankilajärjestelmään, ja kapinoivat sitä vastaan vähemmän.

Romanivangeista on sijoitettuna avovankilaan yhtä suuri osa kuin valtaväestöstä, mutta maahanmuuttajista prosentuaalinen osuus on vain puolet siitä. Tähän epätasa-arvoiseen tilanteeseen voivat vaikuttaa samat seikat, kuin suljetuille osastoille asuttamiseen. Kysymys on kuitenkin vaikeampi, sillä avolaitokseen sijoittaminen jää paljolti vankeinhoidon esimiesten arvion varaan. Tuttua kulttuuria edustavaa henkilöä on helpompi arvioida kuin ihmistä, jonka eleet, puhe ja käytös ovat jollain tavalla vieraita. Kokemus maahanmuuttajien avolaitos-sijoittamisesta tuo varmaankin korjausta tilanteeseen, mutta asiaan olisi syytä kiinnittää huomiota jo nyt avolaitoshakemuksia käsiteltäessä.

Romaniopetus ja maahanmuuttajien kielenopetus:

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö valmisti "Suomen romanipoliittisen ohjelman" vuonna 2009. Siinä kiinnitetään huomiota mm. romanikielen ja -kulttuurin kehittämiseen edistämiseen, mistä säädetään myös perustuslain 17 §:n 3 momentissa. Romanipoliittinen ohjelma muistuttaa, että romanien kielen ja kulttuuriperinteen säilymisellä ja vahvistamisella on keskeinen merkitys romanivähemmistön kulttuurisen identiteetin kannalta. Romanikieltä puhuu nykyään romanien oman arvion mukaan alle puolet romaneista ja kielen siirtyminen sukupolvelta toiselle on vaarantunut. Lisäksi romanien historia on ollut puutteellisesti dokumentoitua ja romanit ovat siksi tunteneet historiaansa varsin vähän. (Suomen romanipoliittinen ohjelma 2009, 63-67) Romanikielen ja kulttuurin opettaminen ja näkyväksi tekeminen antavat toisaalta romaneille itsekunnioitusta ja itseymmärrystä ja toisaalta valtaväestölle mahdollisuuden purkaa ennakkoluulojaan ja suhtautua romanivähemmistöön analyyttisemmin. Toivottavasti tämä vastaa esitettyyn kysymykseen siitä, miksi romanikielen ja -kulttuurin opetus on tärkeää.

Rikosseuraamuslaitos julkaisi vuonna 2003 raportin "Romanien asema ja olosuhteet vankiloissa sekä yhdyskuntaseuraamusten suorittajina". Raportin kirjoittanut työryhmä päätyi toimenpide-ehdotuksissaan korostamaan, että rahaa tarvittaisiin juuri romanikielen ja -kulttuurin opetukseen vankiloissa. Kuten vastauksista näemme, monet vankilat ovat toteuttaneet opetusta Opetusministeriön erillisrahoituksella, joka on sittemmin päättynyt. Näyttää siltä, että useimmat vankilat ovat halukkaita tarjoamaan romaniopeutusta, mutta toteutus riippuu käytettävissä olevista resursseista.

Suomenkielen opetus maahanmuuttajille oli romaniopeutusta harvinaisempaa. Maahanmuuttajien rikollisuus on yksi indikaattori kotouttamispolitiikan ja -toimien onnistumisesta tai ennemmin niiden epäonnistumisesta. (Honkatukia & Suurpää 2007, 155) Vankilaan joutuminen syventää usein syrjäytymistä, eikä rasismilta välty vankilassakaan (Ruckenstein & Teppo 2005). Vankila saattaa kuitenkin myös rauhoittaa ja tarjota eräänlaisen näköalapaikan omaan elämään (Ks. Honkatukia & Suurpää 2007, 17, livari 2006, 127). Vankiloiden kuntouttava työ on hyvin lähellä maahanmuuttajille tarjottuja kotouttavia toimia. Toisin sanoen vankilat tekevät paljon kotouttavaa työtä mm. perus- ja ammattikoulutuksen muodossa, tarjoamalla kielenopetusta, työtoimintaa ja valmentavia kursseja. Mielestäni on kuitenkin kysyttävä, voisiko vankila ottaa selvemmän roolin maahanmuuttajien kotouttamisessa. Tämä tarkoittaisi käytännössä suomenkielen opetuksen lisäämistä ja suomalaisen kulttuuriin ja yhteiskunnalliseen järjestelmään perehdyttämistä. Vankila tarjoaa myös mahdollisuuden suomen kielen harjoitteluun muiden vankien kanssa ja tilaisuuden toimia yhdessä valtaväestön kanssa esim. työtoiminnassa. Jälkimmäistä järjestelyä pidettiin monen vankilan vastauksessa hyvin tärkeänä. Jotta vankila voisi tarjota näitä positiivisia kokemuksia ja taitoja, olisi kiinnitettävä huomiota ainakin kahteen asiaan: toinen niistä on rasistiset asenteet ja siihen puuttuminen ja toinen avoimuus karkotusten suhteen. Epävarmuus karkotuksesta vie motivaation kielen opiskeluun ja ammattiopintojen aloittamiseen. Rasistisista asenteista lisää sivulla 13.

Tulkkien käyttämisestä ja ilmoitustaulujen monikielisyydestä:

Vankiloiden maahanmuuttajavankien määrä ei välttämättä ennakoanut sitä, kuinka paljon ulkopuolisia tulkkipalveluja oli käytetty. Ulkopuolisen tulkin käyttäminen vangin virallisissa asioissa näyttäisi olevan vankilan toimintakulttuuriin liittyvä kysymys. Useassa vankilassa ulkopuolisen tulkin sijaan virallisten asioiden tulkkina oli käytetty toista vankia. Tämä on lainvastaista, ja tulisi kiinnittää huomiota, ettei niin tapahtuisi enää tulevaisuudessa.

Ilmoitustaulujen ajankohtaisten tiedotteiden kääntäminen ei ollut tapana kaikissa vankiloissa. On ilmeistä, että informaatiokatkokset kielivaikeuksien vuoksi asettavat vangit eriarvoiseen asemaan. Käännökset eivät tosin kerro kaikkea tarpeellisen informaation kulusta, ja monissa erityisesti pienissä vankiloissa informaatio voi kulkea riittävän hyvin suullisenakin. Kuitenkin useissa vankiloissa, joissa oli huomattava määrä maahanmuuttajavankeja, olivat tiedotteet ainoastaan kotimaisilla kielillä. Ilmoitusten kääntämisen voi nähdä jonkinlaisena indikaattorina muunkielisten huomioimisesta vankilassa. Systemaattinen kääntäminen myös pienemmissä vankiloissa eliminoi inhimilliset unohdukset ja käännösvastuun siirtämisen vankitovereille.

Etnisten vähemmistöjen vastuuhenkilö:

Vuoden 2003 romanien asemaa ja olosuhteita vankilassa selvittänyt työryhmä päätyi esittämään, että jokaiseen vankilaan tulisi nimetä yhdyshenkilö pitämään yhteyttä romanivankeihin ja romanijärjestöihin sekä hoitamaan romanilehtien saatavuutta. Vastaavasti vuoden 2006 rikosseuraamusalan yhdenvertaisuussuunnitelman toimenpide-ehdotuksista yksi vetoaa vähemmistöyhdyshenkilöiden nimeämiseen aluevankiloihin. Aluevankiloita ei enää ole, mutta ajatusta etnisten vähemmistöjen asioita vastaavista henkilöistä ei tule hylätä. Vastaushetkellä tällainen nimetty vastuuhenkilö oli ainoastaan Kylmäkosken vankilassa. Vastuuhenkilöt voisivat toimia vankilassaan etnisten vähemmistöjen asiantuntijoina ja yhdyshenkilöinä ja pyrkiä edistämään vähemmistöjen yhdenvertaisuutta vankilassa. Eräässä vastauksessa kritisoitiin yhdenvertaisuussuunnitelmaa siitä, että suunnitteleminen ei yksin riitä muuttamaan vankiloiden todellisuutta. Vastaaja toivoo, että ainaisen suunnittelun sijaan jaettaisiin tietoa onnistuneista käytännöistä ja projekteista. Tämä on erinomainen ehdotus, ja koska tieto mainituista asioista on vankiloissa, voisivat vähemmistövästävät toimia yhteistyöfoorumina, jossa tieto pääsisi leviämään.

Maahanmuuttajat ja romanit henkilökunnassa ja henkilökunnan asenteet:

Yhdenvertaisuussuunnitelmassa esitetään, että vankeinhoitoon rekrytoitaessa ja avoimista viroista tiedotettaessa tuotaisiin esille, että vankeinhoitoalalla tarvitaan eri kulttuurien tuntemusta ja eri kielten osaamista. Samoin työryhmä, joka selvitti romanien asemaa ja olosuhteita (2003), painottaa, että henkilökuntaan olisi saatava romaneja. Kyselyn vastaushetkellä vankiloissa oli työntekijöitä viidestä eri maasta, mutta enimmäkseen he olivat virolaistaustaisia. Romanityöntekijä oli ainoastaan yhdessä vankilassa. Vähemmistöjen rekrytoiminen paitsi tuo kielitaitoa ja tietoa kulttuureista, myös vähentää vastakkainasetteluja. On kiinnostavaa, että kyselyhetken maahanmuuttajahenkilökunta on lähtöisin juuri niistä maista, joista lähtöisin olevat vangit ovat vankilahierarkiassa muiden maahanmuuttajien yläpuolella (Ks. Ruckenstein & Teppo 2005, 37.)

Vankilan johdolta kysyttiin, ilmeneekö henkilökunnan puheissa tai toiminnassa rasistisia asenteita. Rasismi on käsitteenä voimakas ja sen käyttöä on suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa vältelty (Rastas 2005, 69). Käsillä olevassa selvityksessä rasismi jätettiin määrittelemättä ja arvio jätettiin vankilan johdon tehtäväksi. Seitsemän vankilaa 29:sta arvioi, että henkilökunnan keskinäisissä puheissa saattoi olla rasistisia piirteitä. Yksi vastaajista totesi analyttisesti, että rasismia ilmenee "todennäköisesti - jos rasismiksi lasketaan esim. puhe, että romanit tai ulkomaalaiset ovat jotain negatiivista ryhmänä". Rasististen asenteiden ei kuitenkaan uskottu siirtyneen itse vankeinhoitoon.

Tämän hetkissä suomalaisessa yhteiskunnallisessa tutkimuksessa rasismi nähdään aktiivisen syrjinnän ja fyysisen koskemattomuuden loukkaamisen lisäksi "arkipäivän rasismina". Sillä tarkoitetaan eleitä, ilmeitä, katseita, ulkopuolelle jättämistä ja muita vähätteleviä keinoja, joilla ilmaistaan, että toiseen etniseen tai kulttuuriseen ryhmään kuuluva henkilö on muita huonompi tai alempiarvoisempi. (Rastas 2005, 86- 87) Mikäli vankilan henkilökunnan asenteissa ilmenee rasismia, ja rasistisia asenteita voi ilmaista muiden vartijoiden kanssa keskusteltaessa, on vaikea kuvitella, että mitään näistä asenteista ei siirtyisi vankien nähtäville. Arkipäivän rasismi vankilassa voi olla esimerkiksi rasististen vitsien lipsautuksia vankien kuullen tai vihamielisiä tai välinpitämättömiä eleitä ja ilmeitä, viivyttelyä, kärsimättömyyttä tai vastentahtoisuutta huolehtia etniseen vähemmistöön kuuluvan vangin asioista. Tällaisesta arkipäivän rasismista ei ole helppo tehdä valituksia ja tilanteet jäävät todennäköisesti selvittämättä. On ilmeistä, että arkipäivän rasismi lisää kohteissaan katkeruutta ja yhteiskuntavastaisuutta. Henkilökunnan osoittama rasismi on omiaan vahvistamaan myös vankien välistä rasismia.

22 vankilasta ilmoitettiin, että henkilökunnan asenteissa ei ole näkyvissä rasistisia piirteitä. Joistakin vankiloista kerrottiin, että tilanne oli saatu pidettyä hyvänä ja rasistisiin asenteisiin oli välittömästi puututtu niiden ilmetessä. Vastausten mukaan tilanne on siis Suomen vankiloissa varsin hyvä. Tosin sanan "rasismi" tarkempi määrittely olisi saattanut muuttaa selvityksen tuloksia. On myös otettava huomioon, että vankilan johto ei useinkaan ole osastojen arjessa mukana näkemässä, kuulemassa ja tekemässä havaintoja.

4. Arviointikeskukset

Arviointikeskuksilla on valta vankien sijoittelupäätöksiin, riski- ja tarvearvioiden sekä rangaistusajan suunnitelmien laatimiseen. Arviointikeskusten harkinnassa ovat muun muassa romanien väistämivelvollisuuksien huomioiminen ja vangin sijoittaminen vankilaan, jossa on hänelle sopivia toimintamahdollisuuksia. Vaikka rangaistusajan suunnitelmien tulisi olla suositusluonteisia, käytetään niitä vangin edistymisen mittarina esimerkiksi avovankilaan tai valvottuun koevapauteen siirrettäessä.

Kaikki kolme arviointikeskusta vastasi heille lähetettyyn kyselyyn. Seuraavassa kysymykset ja koosteet niihin annetuista vastauksista.

1. Miten arviointikeskukset huomioivat Suomen romanien ja maahanmuuttajien tarpeet ja riskit rangaistusajan suunnittelussa ja heidän sijoittelussaan?

Kaikki kolme arviointikeskusta vastasi, että yhdenvertaisuus taataan tekemällä rangaistusajan suunnitelma jokaiselle vangille yksilöllisesti. (Ks. Vankeuslaki 19§) Suunnitelmissa kartoitetaan vankien erityistarpeet, joihin vankeusaikana pyritään vastaamaan. Yksi vastanneista arviointikeskuksista tosin huomautti, että maahanmuuttajat ja romanit ovat myös erityisiä ryhmiä, jotka jakavat joitakin yhteisiä ominaisuuksia. Sama pätee naisvankeihin, luku- ja kirjoitustaidottomiin, työkyvyttömiin ja muihin yhdenvertaisuuden kannalta haavoittuviin ryhmiin, joita tässä kyselyssä ei käsitellä.

Yksilöllisen kohtelun ja suunnittelun lisäksi kaikki arviointikeskukset kertoivat käyttävänsä tulkkipalveluja, ja yksi arviointikeskus oli konsultoinut työssään romanikulttuurin asiantuntijoita.

2. Miten mielestänne ja omasta näkökulmastanne katsottuna yhdenvertaisuussuunnitelmaa on pyritty vankeinhoidossa edistämään ja miten siinä on onnistuttu (viimeisten viiden vuoden aikana)?

Kaksi vastanneista arviointikeskusten johtajista näki yhdenvertaisuuden edistämässä olennaisimmaksi juuri yksilöllisyyden ja kaikkien vankien samanlaisen kohtelun. Toinen heistä piti onnistumisen merkinä sitä, että yhdenvertaisen kohtelun tavoite on hyvin tiedostettu.

Kolmas vastaajista koki, ettei yhdenvertaisuudessa ole edetty niin hyvin kuin olisi mahdollista. Ongelmia ovat resurssien puute, laitoksen rakenteet ja muiden vankien negatiiviset asenteet. Romaneiden kohdalla väistämivelvollisuus vaikeuttaa sijoittelun perusteiden toteutumista. Vastaajan mielestä viisi vuotta on lyhyt aika ja vankeinhoito on organisaatio, jossa muutokset vievät aikaa.

3. Miten yhdenvertaisuussuunnitelmaa pitäisi kehittää ottaen huomioon myös yhdyskuntaseuraamustyö?

Eräs vastaajista tuo esille, että jatkossa yhdenvertaisuuden suhteen olisi huomioitava kokonaistilanne niin, että laitoksilla olisi kyky vastata rangaistusajan suunnitelman mukaiseen toimintaan ja työskentelyyn. Suunnitelma sinänsä antaa paljon tarpeellista tietoa, joka joiltain osin parantaa laitosten mahdollisuuksia vaikuttaa yhdenvertaisuuteen. Sijoituspaikkojen tasavertaisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta olisi myös arvioitava ja kehitettävä.

Toinen vastaaja muistuttaa, että yhdyskuntaseuraamuksen kehittämisessä on pidettävä kirkkaana mielessä yhdenvertaisuussuunnitelman lisäksi normaalisuusperiaate, joka on lähes yhdenvertaisuuden tasoinen asia perustuslaista katsoen.

Kolmas vastaajista ei osaa ottaa kantaa kysymykseen, mutta arvioi, että kielikysymykset voivat joissain tapauksissa vaikeuttaa maahanmuuttajien sijoittumista yhdyskuntapalveluun.

5. Rikosseuraamusalueet

Rikosseuraamusalueiden johtajia pyydettiin vastaamaan, onko yhdenvertaisuussuunnitelman toimintaehdotuksia pyritty heidän alueellaan edistämään ja jos on, niin miten. Seuraavassa käymme läpi vastaukset kaikkien toimintaehdotusten kohdalta. Toinen kysymys koski sitä, miten yhdenvertaisuussuunnitelmaa tulisi kehittää niin, että se huomioisi myös yhdyskuntaseuraamustyön.

Kyselyyn vastasi ainoastaan Etelä-Suomen rikosseuraamusalue. Länsi-Suomen ja Pohjois- ja Itä-Suomen rikosseuraamusalueet eivät vastanneet lainkaan. Tästä syystä rikosseuraamusalueiden tilanteita ei päästä vertailemaan. Samasta syystä lienee havainnollisinta liittää tähän Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vastaus kokonaisuudessaan. Lopussa on lyhyt kooste vastauksista.

5.1 Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vastaus

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vastauksiin ovat osallistuneet aluekeskuksen talouspäällikkö, Etelä-Suomen aluevankilan lakimies, Riihimäen ja Helsingin vankiloiden johtajat ja Vantaan yhdyskuntaseuraamustoimiston henkilökunta ja johtaja. Lisäksi hyväksi on käytetty Keravan, Jokelan, Vantaa ja Suomenlinnan yhdenvertaisuuskyselyyn antamia vastauksia.

Kysymys 1: Vastatkaa joka kohtaan erikseen: onko yhdenvertaisuussuunnitelman toimenpide-ehdotusta pyritty alueellanne viemään eteenpäin ja jos, niin miten?

1. Jokaisen vankilan tulee pyrkiä tunnistamaan ne vähemmistöihin kuuluvien vankien kohtelua koskevat tavat, jotka poikkeavat valtaväestöön kuuluvien vankien kohtelusta.

Alueen vankiloiden antamissa vastauksissa ei ole tullut esille sellaisia vähemmistöön kuuluvien vankien kohtelua koskevia tapoja, jotka poikkeaisivat valtaväestöön kuuluvien vankien kohtelusta. Tällöin oletettavasti vankiloissa on tunnistettu aikaisemmin olleet muiden vankien kohtelusta poikkeavat tavat kohdella vähemmistöön kuuluvia ja onnistuttu muuttamaan vähemmistöön kuuluvien vankien kohtelua vastaamaan valtaväestöön kuuluvien vankien kohtelua.

2. Vähäisiinkin rasistisiin ilmiöihin puututaan välittömästi ja voimakkaasti.

Vankiloiden kyselyyn antamista vastauksista ilmenee, että puuttumiskynnys on matala. Vankiloissa puututaan vähäisiinkin rasistisiin ilmiöihin, jos niitä on havaittu. Vangeilla on mahdollisuus kannella kohtelustaan muun muassa Rikosseuraamusalueen aluekeskukseen ja Rikosseuraamuslaitoksen keskuhallintoyksikköön sekä eduskunnan oikeusasiamiehelle. Aluekeskukseen viimeisen kahden vuoden aikana saapuneet kantelut on käyty tätä vastausta varten läpi sen selvittämiseksi, ovatko vangit valittaneet rasistisesta kohtelusta. Tällaisia kanteluita ei ole aluekeskukseen saapunut. Mikäli aluekeskukseen saapuu kantelu, jossa väitetään vankia kohdellun rasistisesti, asia selvitetään huolellisesti. Vankila joutuu kirjallisesti selvittämään asian. Mikäli vankila on toiminut virheellisesti,

virheestä huomautetaan. Jos havaitaan esimerkiksi vankilan käytännössä jotain, joka ei tue yhdenvertaisuuden toteutumista, vankilaa ohjataan toimimaan oikein.

3. Yhdenvertaisuutta lisätään neuvonnalla.

Varsinaista erillistä yhdenvertaisuutta koskevaa neuvontaa ei ole annettu. Ks. edellinen vastaus.

4. Toimintoja lisätään niillä osastoilla, joissa olevat vangit eivät voi osallistua toimintoihin muiden vankien kanssa. Rakennushankkeiden yhteydessä toteutettava osastointi on myös yksi keino lisätä osallistumismahdollisuuksia.

Lähtökohtana on, että vangit sijoitetaan osastoille yksilöllisen harkinnan mukaan. Maahanmuuttajatausta tai romanitausta ei siten ole merkitsevä seikka osastolle sijoittamisessa. Pelkästään maahanmuuttajataustaisten tai romanitaustaisten vankien osastoja ei ole. Joissain vankiloissa on kuitenkin havaittu, että tiettyjä ulkomaalaisia ei voi sijoittaa tietyille asuinosaustoille heidän turvallisuutensa vuoksi. Kun arviointikeskuksella on tiedossaan tiettyjen vankiloiden osalta maahanmuuttajien asuttamisongelmat, pyritään vanki sijoittamaan vankilaan, jossa tällaista turvallisuusongelmaa ei ole.

Kun tilanne on pääasiallisesti edellä selostetun kaltainen, ei ole katsottu olevan tarpeen lisätä toimintoja niillä osastoilla, joissa olevat vangit eivät voi osallistua toimintoihin muiden vankien kanssa.

5. Perus- ja kieliopetuksen osalta on perusteltua keskittää näiden aineiden opetus tiettyihin vankiloihin aluevankilassa.

Perus- ja kieliopetusta ei ole keskitetty tiettyihin vankiloihin.

6. Maahanmuuttajien ja erityisesti maahanmuuttajanuorten yhteiskuntaan kiinnittymistä tuetaan.

Jokaiselle vangille laaditaan rangaistusajan suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten. Suunnitelmaa laadittaessa ja sitä rangaistusaikana päivitettäessä otetaan maahanmuuttajavankien osalta huomioon yhteiskuntaan kiinnittymiseen vaikuttavat seikat ja näihin pyritään vaikuttamaan. Maahanmuuttajien osalta tällainen seikka voi olla esimerkiksi suomen kielen taidon parantaminen ja ammattikoulutus.

7. Maasta karkotettavien tai käännytettävien vankien vapauttamista valmistellaan riittävin toimenpitein.

Erityisiä, muista vapauttamistilanteista poikkeavia valmisteluja ei tehdä karkotettavien tai käännytettävien vankien osalta.

8. Aluevankiloihin nimetään vähemmistöyhdyshenkilö.

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella ei ole vähemmistöyhdyshenkilöä.

9. Yhdenvertaisuuden edistäminen otetaan yhä voimakkaammin huomioon henkilöstön perus- ja täydennyskoulutuksessa.

RSKK:ssa järjestävästä koulutuksesta vastaa Keha ja RSKK. Aluekeskuksen käsityksen mukaan yhdenvertaisuusasioita käsitellään jo vankeinhoidon perustutkimuksen yhteydessä. Havainnot yhdenvertaisuuden toteutumisesta viittaavat siihen, että koulutus on tältä osin riittävää.

10. Vankeinhoidon koulutuksesta ja avoimista viroista tiedottamisessa tuodaan tarpeen mukaan esille se, että vankeinhoitoalalla tarvitaan eri kulttuurien tuntemusta ja erilaisten kielten taitoja.

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle henkilökuntaa haettaessa on haku-ilmoituksissa tarpeen mukaan tuotu esille toivomus esimerkiksi tietyn kielen hallinnasta.

11. Työnantaja tukee työyhteisön asenneilmapiirin kehittymistä yhdenvertaisuutta ja monimuotoisuutta arvostavaksi.

Aluekeskus tukee työilmapiirin kehittymistä yhdenvertaisuutta ja monimuotoisuutta arvostavaksi. Yhdenvertaisuus on lähtökohtana. Yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyvät ongelmatilanteet selvitetään. Aluekeskukseen ei ole kantautunut tietoja, joiden perusteella olisi aihetta epäillä suuria ongelmia vankien välisen yhdenvertaisuuden toteutumisessa.

12. Yhdenvertaisuussuunnitelman toteuttaminen asetetaan tulostavoitteeksi.

Yhdenvertaisuussuunnitelman toteuttamista ei ole viime vuosina otettu tulostavoitteeksi. Tulostavoitteita on lähinnä asetettu niiden osa-alueiden osalta, joissa on havaittu ongelmia.

13. Vankitietojärjestelmä (VATI) luokitusjärjestelmää kehitetään siten, että kirjauksista voidaan hakea rasismia mahdollisesti sisältäviä tapahtumia.

Vankitietojärjestelmässä ei ole tällaista luokitusjärjestelmää.

Kysymys 2. Miten yhdenvertaisuussuunnitelmaa pitäisi kehittää ottaen huomioon myös yhdyskuntaseuraamustyö?

Tuomittujen välinen yhdenvertaisuus kuuluu yhtä lailla yhdyskuntaseuraamustyöhön kuin vankiloihin.

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella on käyty keskusteluja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa työskentelevien kanssa aiheesta. Keskusteluissa on tullut romanien osalta esille se, että osassa yhdyskuntapalvelupaikoista suhtaudutaan kielteisesti romanien mahdollisuuteen suorittaa yhdyskuntapalvelu ko. palvelupaikassa. Romaneille kuitenkin löytyy palvelupaikka, mutta valinnanmahdollisuuksia palvelupaikkojen välillä ei ole niin paljon kuin valtaväestöön kuuluvien tuomittujen kohdalla.

Maahanmuuttajien ongelmaksi on nähty kielikysymykset. Jos tuomittu ei osaa suomea tai ruotsia, yhdyskuntapalvelupaikan löytäminen voi olla vaikeaa. Sellaisia tuomittuja, jotka osaavat englantia, on kuitenkin pystytty sijoittamaan. Mikäli tuomittu ei osaa mitään edellä mainituista kielistä, on jopa päädytty siihen, että tuomittu ei sovellu yhdyskuntapalveluun. Toisaalta on toimittu myös siten, että henkilölle, joka ei puhu em. kieliä on palvelupaikassa selostettu suoritettavan työn sisältö tulkin avulla. Tulkkeja käytetään muutenkin aina tarvittaessa.

5.2 Yhteenveto Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vastauksista

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vastaukset kyselyyn ovat siinä mielessä kiinnostavimmat, että valtaosa (66 %) maahanmuuttajavangeista oli sijoitettu tämän rikosseuraamusalueen vankiloihin. Romanivangeista tämän alueen vankiloissa oli kolmannes.

Vastauksista voi tulkita, että Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella ollaan tyytyväisiä etnisen yhdenvertaisuuden toteutumiseen. Vastauksen mukaan rasismiin puuttumisen kynnyks on matala, eikä vangeilta tulleiden kanteluiden joukossa ole rasismisyytöksiä. Kanteluita voi osoittaa useammalle vankilan ulkopuoliselle viranomaiselle ja kantelut, joissa vankia väitetään kohdellun rasistisesti, selvitetään huolellisesti. Henkilökuntaa haettaessa on ilmaistu toive esimerkiksi jonkin tietyn kielen hallinnasta. Maahanmuuttajien kiinnittymistä tuetaan rangaistusajan suunnitelman räätälöinnillä jokaiselle vangille yksilöllisesti. Suunnitelmaan voi kuulua kieliovetusta ja ammatin opiskelua.

Toisaalta yhdenvertaisuussuunnitelman suosituksia vasten tarkastellen parantamisen varaakin näyttäisi löytyvän. Kieliovetusta ei ole keskitetty tiettyihin vankiloihin, mutta sitä järjestettiin vastaushetkellä ainoastaan yhdessä alueen vankiloissa. Suljettujen osastojen toimintoja ei ole nähty tarpeellisiksi lisätä, eikä koeta, että olisi erityisiä asioita, joita tulisi huomioida etnisten vähemmistöjen kohtelussa. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella ei ole vähemmistöyhdyskuntia, eikä yhdenvertaisuussuunnitelmaa ole otettu viime vuosina tulostavoitteeksi.

6. Lopuksi

Yhdenvertaisuussuunnitelmassa ja tämän kaltaisissa seurantaselvityksissä on vaarana, etteivät ne johda mihinkään. Tieto sinänsä ei muuta tiedon kohdetta. Yksi perustelu selvitysten tekemiselle on yleisistä arvoista ja periaatteista muistuttaminen ja epäkohtien osoittaminen niille, jotka ovat asiassa avainhenkilöitä. On myös tärkeää, että erilaiset päätökset toimintatavoista, -tavoitteista ja rahoituksesta voidaan perustaa tietoon tuntuman sijaan. Kyselyä toistamalla joidenkin vuosien välein, saadaan seurantatietoa asioiden kehitymisestä. Maahanmuuttajien määrä Suomessa on kasvanut viimeisinä vuosina nopeasti ja näillä näkymin kasvu jatkuu myös tulevaisuudessa. Tämä näkyy myös vankiloissa. Vankirakenteen muutos tuo mukanaan haasteita, joihin on aiheellista reagoida hyvissä ajoin. Näin voitaneen välttyä joiltakin edessä hämmöttäviltä karikoilta.

Valta yhdenvertaisuuden toteutumisesta on suurelta osin kentällä. Rikosseuraamusalalla rikosseuraamusalueille ja vankiloille ja erityisesti niiden johtajille kasaantuu paljon konkreettista valtaa. Valtaa on myös vankiloiden suljetulla kulttuurilla, jota jopa vahvan johtajan voi olla vaikea muuttaa. Mitä pienempiin ja hienovaraisempiin muutoksiin pyritään, sitä enemmän valta jää yksittäisille toimijoille. Tämä selvitys vetoaa siis rikosseuraamusalan toimijoihin kaikilla toiminnan tasoilla, jotta yhdenvertaisuuden toteutuminen ei jäisi pelkäksi puheeksi.

Osa etniseen yhdenvertaisuuteen liittyvistä asioista näyttäisi olevan hyvällä mallilla vankiloissa. Erityisesti romanien kulttuuri tunnetaan hyvin ja se pyritään ottamaan huomioon vankilan arjessa. Useimmissa tapauksissa romanit ja maahanmuuttajat voivat osallistua samoihin toimintoihin muiden vankien kanssa. On kuitenkin myös monia asioita, joihin tulisi kiinnittää huomiota. Näitä ovat erityisesti maahanmuuttajien kielikoulutus, ilmoitustaulujen ilmoitusten kääntäminen eri kielille, vähemmistöväestävien nimeäminen, vankitulkkien käyttö virallisissa asioissa ja yhdenvertaisuus avovankilasijoituksissa. Rikosseuraamusalan yhdenvertaisuussuunnitelma (2006) ja raportti "Romanien asema ja olosuhteet vankiloissa sekä yhdyskuntaseuraamusten suorittajina" (2003) tarjoavat edellä mainittujen asioiden lisäksi edelleen valideja suosituksia yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Nämä suositukset löytyvät liitteestä 4.

Lähdeluettelo:

Honkatukia, Päivi & Suurpää, Leena (2007): Nuorten miesten monikulttuurinen elämäntapa ja rikollisuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 232. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 80. Helsinki: Hakapaino Oy

Iivari, Juhani (2006): Tuomittu maahanmuuttaja. Stakes, Tutkimuksia 154. Vajaakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Rastas, Anna (2005): Rasismi. Teoksessa Rastas, Anna & Huttunen, Laura & Löytty Olli (toim.): Suomalainen vieraskirja. Tampere. Vastapaino, 69- 116.

Romanien asema ja olosuhteet vankiloissa sekä yhdyskuntaseuraamisen suorittajina. (2003). Rikosseuraamuslaitoksen työryhmäraportti.

Ruckenstein, Minna & Teppo Annika (2005): Vankien väliset valtasuhteet ja väkivallan pelko suljetussa vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2005. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Suomen romanipoliittinen ohjelma. (2009) Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:48.

Vankeinhoitolaitoksen ja kriminaalihoitoyhdistyksen periaateohjelma sekä lähiajan toimintalinjat. (1999) Helsinki. Yliopistopaino.

Vankeinhoitolaitoksen Yhdenvertaisuussuunnitelma. (2006). Rikosseuraamuslaitoksen työryhmäraportti.

Liite 1. Vankiloiden johtajille/apulaisjohtajille lähetetty kysely

Romani- ja maahanmuuttajavankikysely

Termit:

Maahanmuuttaja: Kyselyssä käytetään termiä maahanmuuttaja. Käsitteellä viitataan tässä niin maahanmuuttajiin (kotipaikka Suomessa), toisen polven maahanmuuttajiin, kuin ulkomaalaisiinkin (ei kotipaikkaa Suomessa, eikä Suomen kansalaisuutta). Luotamme arvioonne asiasta.

Kysymykset:

1. Kuinka paljon vankilassanne on tällä hetkellä romanivankeja (arvio)?
2. Kuinka paljon vankilassanne on tällä hetkellä maahanmuuttajavankeja (arvio)?
3. Kuinka suuri osa romaneista asuu:
 - A) Normaaleilla osastoilla
 - B) Normaaleilla suljetuilla osastoilla
 - C) Omilla osastoillaan
4. Mikä on ollut syynä asuttamiseen suljetuille tai omille osastoille?
5. Kuinka suuri osa maahanmuuttajista asuu:
 - A) Normaaleilla osastoilla
 - B) Normaaleilla suljetuilla osastoilla
 - C) Omilla osastoillaan
6. Mikä on ollut syynä asuttamiseen suljetuille tai omille osastoille?
7. Mitä eri asioita (yllä mainitun lisäksi) romanien ja maahanmuuttajien asuttamisessa huomioidaan?
8. Mikäli kyseessä on avovankila, ja maahanmuuttajien/romanien asuttaminen ei ole mahdollista erikseen, ovatko jotkut maahanmuuttajat/romanit joutuneet palaamaan suljettuun laitokseen syrjinnän tai rassististen kahnausten vuoksi? Kuinka yleistä tämä on (arvio)?
9. Kuinka monta tuntia viikossa on toimintaa suljetuilla ja erillisillä osastoilla, joilla asuu romaneja ja maahanmuuttajia? Mitä tämä toiminta on?
10. Osallistuvatko romanit ja maahanmuuttajat toimintoihin muiden vankien kanssa? Onko jotain toimintaa, mihin he eivät voi osallistua? Mistä tämä johtuu?
11. Onko romaneille järjestetty erikseen perusopetusta ja/tai romanikielen ja -kulttuurin opetusta? Milloin viimeksi? Onko opettajana toiminut romani?

12. Onko maahanmuuttajille järjestetty suomen kielen opetusta? Milloin viimeksi?
13. Millä kielillä on tarjolla esitteitä vankilan oloista sekä vankien oikeuksista ja velvollisuuksista? (VL 4: 4§)
14. Millä kielillä maahanmuuttajat saavat ajankohtaista informaatiota, esim. ilmoitustaulujen kautta?
15. Minkä uskontokuntien edustajia vankilassanne käy? Kuinka usein?
16. 16.1 Kuinka usein vankilassanne käytetään ulkopuolista tulkkia (/kk)?
16.2 Kuinka usein käytetään henkilökuntaan kuuluvaa työntekijää tulkkina virallisissa asioissa (/kk)?
16.3 Kuinka usein käytetään toista vankia tulkkina virallisissa asioissa (/kk)?
17. 17.1 Onko joku henkilökunnastanne nimetty vastaamaan romani- ja/tai maahanmuuttaja- asioista?
17.2 Onko hän tai joku muu vankilassanne tehnyt yhteistyötä romani- /maahanmuuttajajärjestöjen kanssa?
18. Onko vankilassanne joitakin käytäntöjä edellä mainittujen lisäksi, joilla pyritään huomioimaan romanien/maahanmuuttajien erityistarpeita?
19. Onko vankilan henkilökunnassa maahanmuuttajia/romaneja? (kuinka monta ja mistä maista?)
20. 20.1 Ilmeneekö henkilökunnan puheissa tai toiminnassa arvionne mukaan rasistisia asenteita?
20.2 Onko niihin puututtu?
21. Minkälaista koulutusta ja informaatiota henkilökunta tarvitsee romanien ja maahanmuuttajien kanssa työskentelyyn? Onko esim. STM:n "*Opas romanien kanssa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille*" mielestänne riittävä opas romanasioista vankilan henkilökunnalle?
22. Onko romanien tai maahanmuuttajien tilanne vankilassanne muuttunut jollain tavoin viimeisen viiden vuoden aikana?
23. Ehdotuksia yhdenvertaisuussuunnitelman kehittämiseksi:

Liite 2. Kysely arviointikeskusten johtajille.

Pyydämme vastausta seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten arviointikeskukset huomioivat Suomen romanien ja maahanmuuttajien tarpeet ja riskit rangaistusajan suunnittelussa ja heidän sijoittelussaan?
2. Miten mielestänne ja omasta näkökulmastanne katsottuna yhdenvertaisuussuunnitelmaa on pyritty vankeinhoidossa edistämään ja miten siinä on onnistuttu?
3. Miten yhdenvertaisuussuunnitelmaa pitäisi kehittää ottaen huomioon myös yhdyskuntaseuraamustyö?

Liite 3. Kysely rikosseuraamusalueiden johtajille.

Kysymys 1:

Vastatkaa joka kohtaan erikseen: onko yhdenvertaisuussuunnitelman toimenpide-ehdotusta pyritty alueellanne viemään eteenpäin ja jos, niin miten?

Yhdenvertaisuussuunnitelman toimenpide-ehdotukset

- Jokaisen vankilan tulee pyrkiä tunnistamaan ne vähemmistöihin kuuluvien vankien kohtelua koskevat tavat, jotka poikkeavat valtaväestöön kuuluvien vankien kohtelusta.
- Vähäsiinkin rasistisiin ilmiöihin puututaan välittömästi ja voimakkaasti.
- Yhdenvertaisuutta lisätään neuvonnalla.
- Toimintoja lisätään niillä osastoilla, joissa olevat vangit eivät voi osallistua toimintoihin muiden vankien kanssa. Rakennushankkeiden yhteydessä toteutettava osastointi on myös yksi keino lisätä osallistumismahdollisuuksia.
- Perus- ja kieliopetuksen osalta on perusteltua keskittää näiden aineiden opetus tiettyihin vankiloihin aluevankilassa.
- Maahanmuuttajien ja erityisesti maahanmuuttajanuorten yhteiskuntaan kiinnittymistä tuetaan.
- Maasta karkotettavien tai käännytettävien vankien vapauttamista valmistellaan riittävin toimenpitein.
- Aluevankiloihin nimetään vähemmistöyhdyshenkilö.
- Yhdenvertaisuuden edistäminen otetaan yhä voimakkaammin huomioon henkilöstön perus- ja täydennyskoulutuksessa.
- Vankeinhoidon koulutuksesta ja avoimista viroista tiedottamisessa tuodaan tarpeen mukaan esille se, että vankeinhoitoalalla tarvitaan eri kulttuurien tuntemusta ja erilaisten kielten taitoja.
- Työnantaja tukee työyhteisön asenneilmapiirin kehittymistä yhdenvertaisuutta ja monimuotoisuutta arvostavaksi.
- Yhdenvertaisuussuunnitelman toteuttaminen asetetaan tulostavoitteeksi.

- Vankitietojärjestelmä (VATI) luokitusjärjestelmää kehitetään siten, että kirjauksista voidaan hakea rasismia mahdollisesti sisältäviä tapahtumia.

Kysymys 2.

Miten yhdenvertaisuussuunnitelmaa pitäisi kehittää ottaen huomioon myös yhdysseuraamustyö?

Liite 4. "Romanien asema ja olosuhteet vankiloissa sekä yhdyskuntaseuraamusten suorittajina" -raportin toimenpide-ehdotukset.

- 1) Vankiloiden tulostavoitteisiin kirjataan romanivankien aseman turvaaminen ja tehtävät toimenpiteet ainakin niiden laitosten osalta, joissa ongelmia on tämänkin selvityksen perusteella todettu olevan. Niiden vankiloiden, joissa romaneja asutetaan erillään, tulee laatia suunnitelma sellaiseen asutusmenettelyyn siirtymisestä, mikä mahdollistaa osallistumisen vankilan normaaleihin toimintoihin.
- 2) Yhteistyössä romanijärjestöjen kanssa lisätään rikosseuraamusalan henkilöstön tietoa romanikulttuurista.
- 3) Varataan resursseja romanien äidinkielen ja kulttuurin opetukseen. Viime vuonna opetushallitus pystyi osoittamaan vankiloiden romaniopetukseen n. 16 500 euroa. Määrää tulisi tuntuvasti lisätä. Vankeinhoitolaitoksen nykyiset määrärahat eivät mahdollista vankilaopetuksen lisäämistä. Opetushallituksen ja Rikosseuraamusviraston tulee sopia selkeästi siitä kumpi kantaa päävastuun romaniopetuksen rahoituksesta vankiloissa, jonka jälkeen ao. vastuuviranomaisen tulee varata omassa talousarviossaan ja menokehyksissään riittävä rahoitus. Rangaistuslaitoksessa annettavasta koulutuksesta on voimassa, mitä koulutuksesta yleensä säädetään, minkä vuoksi olisi toivottavaa, että rahoitusjärjestelyt ovat yleisen linjan mukaisia.
- 4) Tarvekartoituksen ja rangaistusajan suunnitelman laatimisen yhteydessä romaneja tulee kannustaa vankilan normaalien koulutuspalvelujen käyttäjiksi. Lisäksi tulee kiinnittää huomiota romanien opiskeluvalmiuksien parantamiseen, jotta he voisivat hyödyntää koulutuspalveluja.
- 5) Tarvekartoituksen ja rangaistusajan suunnitelman laatimisen yhteydessä romaneja tulee ohjata ja kannustaa päihdekuntoutuspalvelujen käyttäjiksi.
- 6) Varataan resursseja ainakin kahden sellaisen tukihenkilön palkkaamiseen, jotka toimivat yhdyssiteenä vapautuville romanivangeille. Kyseiset henkilöt voisivat huolehtia myös romanikulttuurin ylläpitoon liittyvien palvelujen järjestämisestä vankiloissa. Tukihenkilöiden palkkaamista varten tutkitaan mahdollisuutta hoitaa palkkaus projekti- tai hankemäärärahoilla.
- 7) Kaikissa vankiloissa tulee olla yhdyshenkilö, joka pitää yhteyttä romanivankeihin, hoitaa romanilehtien saatavuuden ja pitää yhteyttä romanijärjestöihin.
- 8) Tutkitaan mahdollisuuksia EU -yhteistyön käynnistämiseksi romanivankien koulutuksen edistämiseksi ja syrjäytymiskehityksen katkaisemiseksi yhdessä muiden toimijoiden kanssa.
- 9) Perustetaan ehdotusten toteutumista seuraamaan työryhmä, joka kokoontuu 3-4 kertaa vuodessa. Työryhmässä tulee olla romanijärjestöjen, vankeinhoitolaitoksen, kriminaalihuoltolaitoksen ja Vankeinhoidon koulutuskeskuksen edustus.